

Népi kultúránk értékeinek tudatosítása az identitástudatot is erősíti*

Amíg az ember számára az életkörülmények elfogadhatóak a szokásvilág iratlan szabályaival, és a sajátos életforma természetesnek tekintett egy közösségen belül, addig az egyén nem érzékeli sem a folyamat megszűnésének veszélyét, sem a megszűnés által várható, mérhetetlen veszteséget.

A népi tudás és műveltség veszteségére gondolok. Ezen egykori egységet a néprajztudomány **néphagyományként** (emberi közösségi magatartásforma), **népművészetként** (szellemi és tárgyi) számontartva tanulmányozza, népművészeti ágazatokra bontja: néptánc, népzene, tárgyalkotó népművészet vagy népi kézművesség stb. jelöléssel. Ez a paraszti világban ismeretlen, később kívülről meghatározott fogalom igen régóta és egészen máig sokat vitatott. A népi kultúra értékei továbbéltetése mellett szólnak érvek, és ellenérvek is vannak azok részéről, akik szünetelnek tartják, megszűnését hirdetik, művelőit idejétmúlt gondolkodónak mondják. Azok, akik felismerik valós értékét, életük meghatározó elemeként élik meg mindennapjaikban.

Az elmondottak a tapasztalásra alapozottak. A következő megtapasztalás már abban az esetben ébresztett gondolkodásra és készített cselekvésre, amikor a nem várt veszteség szembetűnő volt....

A **belenevelődésnek** és a paraszti világot kiszolgáló kismesterségek megszűnésének ténye arra készítette a szabadkai székhelyű Vajdasági Magyar Folkórközpontot (VMF),¹ hogy széleskörű tevékenységén belül a vidékünkön megszokott (és sajnos nagymértékben elfogadott) „nekem így tetszik” stílusban történő vadhajításburjánzást mutató² és idegen szaklapok használata általi kézimunkázás

támogatása helyett, a magyar néprajztudományra épülő, népi kultúránk értékeit tudatosító, identitástudatot is erősítő, magas színvonalú népművészeti kézműves mozgalmat (is!) hozzon létre, képzett tagsággal, kézművesekkel, mesterekkel. Az alábbiakban, dióhéjban, a teljesség igénye nélkül szólnék a szervezet tizenhét évi tevékenységéről.

Az elsődleges kitűzött cél tehát, a **magyar népi kultúra** területén beindított képzés volt és maradt, annak **továbbéltetése** egy magas szakmai szint elérése érdekében. A Kárpát-medence tájain élő magyarság (melynek része a Délvidék magyarsága is) szellemi és tárgyi kultúrájának megismerésére alapozott program kidolgozása keretén belül igen nagy hangsúly került a kisebbségi nemzetként itt élő magyarság népi örökségének megismerésére, tudatosítására, továbbéltetés céljából.³

Az úttörő munkaként beindított néptáncanfolyam után a kismesterség-oktatás folyamatos felnőttképzésben valósul meg, 2 x 140 órás tanfolyamok formájában, hivatásos néprajzkutatók, a társtudományok területén működő tanárok és képesítéssel rendelkező szakemberek bevonásával. Az I. év 60% elméletből és 40 % gyakorlatból áll. A II. évben ez az arány fordított. A tanfolyamok időpontjain túl *Stúdió-foglalkozás* elnevezéssel folyik továbbképzés, alkalmanként. Itt ismerkedtek meg az érdeklődő himzők, pl. a vidékünkre jellemző fehér lyukhímzés nevesített díszítményeivel, ill. igen változatos és gazdag ornamentikájával. Itt kerültek elemzésre a forrásanyagok - pl. a doroszlói tisztaszoba textiljeinek – a díszítőelemei és új megfogalmazásban történő megjelenítésük, azaz a tervezés folyamatának meg-

¹ A VMF, több éves előkészület után Nagy István kezdeményezésére és szorgalmazására, együttgondolkodó társaival 1995-ben, alulról szerveződve létrehozott kulturális, civil szervezet.

² „A vadvirágok nem témái a népművészetnek, nem téma a búza között növegyomnövény, a pipacs, a „konkoly”-nak nevezett búzavirág...” in: Kresz Mária: *Virág és népművészet*

³ A török utáni újratelepítés során, különböző területekről érkezett lakosság kultúrájának számontartásával, pl. a Sárköz, Nyitra vidéke, Bukovina, a szegedi kirajzás, Békés és további számos magyarországi megye: tehát ebből eredően egységes vajdasági néphagyományról, népművészetéről /népdal- népzene-néptánc, népviselet, népszokás/ nem beszélhetünk!

ismerése és elsajátítása (a tájra, közösségre, korra jellemző sajátos díszítmény mai használati tárgyakon való alkalmazása, funkciótól függően).

Itt készült el az Aracs Társadalmi Szervezet felkérésére 2000-ben a magyarmajdányi imaház oltárára szánt terítők terve is (a címlapon az elkészült oltárterítő, amelynek hímezett fohász-felirata: „Boldogasszony anyánk, régi nagy Patrónánk ... ne feledkezzél meg szegény magyarokról” a szerk. megj.), mint ahogyan itt ismerték meg a hazai érdeklődők a magyarországi zsúriztetés lehetőségét, mellyel egyre többen élnek a volt tanítványok, így készülve népi iparművész címük megszerzéséhez! Programunk része továbbá a terepi gyűjtőutak szervezése vidékünkön, pl.: az al-dunai székely közösségekben (Hertelendyfalva, Székelykeve, Sándoregyháza), Doroszlón, Bácskertesén, Bezdánban, a szlavóniai Kórógyon, Harasztin, Szentlászlón. A felgyűjtött anyag dokumentálása, a hímezett és szőtt díszítmények minta- és műhelyrajzainak elkészítése is megtörtént (e kutatómunka igen jelentős, hiszen hivatásos néprajzkutató sem textil-, sem viseletkutatással nem foglalkozott behatóan vidékünkön!). A kezdeményezés által mára, sokak számára az alkotás mindennapjaik része lett.

Valamennyien vallják, hogy a hímezéshez, szövéshez, fazekassághoz, csipke-, mézeskalács- vagy akár hímes tojás-készítéshez nem elegendő a hasznos időtöltésre vonatkozó igény, hanem megalapozott tudással történő, folyamatos munkára van szükség.

A VMF tevékenysége egyféle tudatébresztés is, figyelmeztetés a népi kultúra értékeinek elhalványulására, eltűnésére, az értékrendváltásra.

Az 1996-ban beindított hazai néptáncoktatás és hímezőképző folytatásaként 2003-ban a szövő, 2005-től a fazekastanfolyamok indultak, majd a nyári, egyhetes intenzív továbbképzések Magyarországon és ez évben immár 15. alkalommal szerveztük meg a VMF-tábort. A hazai fiatal érdeklődők számára megteremtettük a felvételi vizsga feltételét a Magyar Táncművészeti Főiskolán (Budapest), ezenkívül a budapesti, békéscsabai, Zala megyei,

stb. kézművesképzési lehetőséget a rokonintézményekben. A VMF által szervezett hazai minősítők,⁴ továbbá a tizenöt alkalommal megrendezett Vajdasági Táncszínházalkotó és Kirakodóvásár, a folyamatos információszolgáltatás,⁵ a kapcsolatépítés és -tartás Magyarországgal,⁶ valamint Szerbia déli részeivel,⁷ – mind-mind kiváló eredményeket hoztak! A két hímező népi iparművész és a hazai kézművesoktatók kinevelése után, mára hat vállalkozó (hímezők, szövő, fazekas és mézeskalács-készítő) és több néptáncpedagógus működik vidékünkön a tagságból. A VMF felterjesztése alapján két fő a *Népművészet Mestere*, egy fő *Király Zsiga*- és egy fő *Wlassics Gyula-díjas* a vajdasági magyarság sorában, a szervezet munkatársai az *Aracs-díj* mellett több más elismerést is magukénak mondhatnak. A VMF 2010-ben *Bartók Béla-érem*ben részesült. A tanfolyamot végzett majd félezer volt tanítvány pedig a forrásból merített népi díszítőelemeket tartalmazó termékeivel magát, családtagjait, otthonát öltözteti, barátait ajándékozza meg. Ezek népművészeti alkotások és a mai ember igényeit kielégítő használati tárgyak is egyben (étkező, tároló és sütő cserépedény, szőnyeg, függöny, vászonabrosz, hímezett lakástextil és öltözetem stb.).

Egyre többen szívesen fogadják és vásárolják is ezeket a természetes alapanyagból készült termékeket. A visszajelzések szerint a fiatalok elcsodálkozva ismerik fel a ténytet, hogy sokszor a jól bevált egykori használati tárgyak, nemcsak korról, tájról, emberi értékekről, a kéz melegségéről, a kitartásról, a munka szeretetéről közvetítenek információkat felhasználóknak, de esztétikusabbak és alkalmasabbak is gyakran egy-egy funkcióra, mint a mai termékek.

A hazai magyar tájházláncolat kialakítása több szempontból is jelentős a VMF számára, ezért 2001-től évente szervez konferenciát, a hazai ilyen irányú tevékenységet szorgalmazó szakember itthoni eddigi hiányára való tekintettel, magyarországi, hivatásos szakemberek bevonásával (pl. Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Magyarországi Tájházak Szövetsége). A konferenciákon az eltelt több mint tíz évben összesen 49 előadótól

⁴ Néptáncgyűttesek számára: Néptáncosok Országos Bemutató Színpada /kétévenként 1997-től/; hímezés: Polák Margit Hímzéspályázat /kétévenként 1997-től/; Silladri Kamara Néptáncfesztivál /kétévenként 2006-tól/; szövés: Lánchenger Szőttéspályázat /kétévenként 2009-től/.

⁵ Honlap 2000-től (www.vmf.org.rs); a VMF elektromos hírlevele az eMotívum 2002-től.

⁶ Népművészeti Egyesületek Szövetsége, Martin György Néptáncszövetség Budapest, Népi Mesterségek és Művészetek Szakközépiskolája, Táncház Alapítvány, Magyarországi Tájházak Szövetsége és számos megyei szintű népművészeti egyesület.

⁷ A VMF kézműveseinek bemutató kiállítása: Néprajzi Múzeum Belgrád 2009., Népmúzeum Požarevac 2010., Népmúzeum – Etnopark na Tulbi Zaječar 2011., Stevan Mokranjac Kulturális Központ Negotin 2011., Kulturális Központ, Galéria Kladovo 2012.

83 előadás hangzott el, amelyeket tizenkét helyszínen (Doroszló, Kúla, Temerin, Horgos, Gombos, Topolya, Bácsgyulafalva, Péterréve, Torontáloroszi, Szabadka, Tóthfalu, Tiszakálmánfalva), Vajdaság 55 közösségéből összesen 459 fő részvételével szervezett meg a VMF.

A népi értékek továbbéltetésének mai helyzete igen nehéz a pályázási lehetőségek mellett is, számos egyéb okból kifolyólag. Nem kérdés, hogy globalizálódó világunk egyik tendenciája az egykorinak, a hitelesnek, sokszor mindenáron történő újítása, módosítása, az egyén kreativitásának, az egyéni ízlés kibontakozásának szorgalmazása. Ezért is a hitelességre, hagyományhűségre épülő, közösségi ízlést kifejező népi kultúra továbbéltetésére pénzt szerezni, sajnos, egyre nehezebb! A fogyasztói életmód elvének érvényesítési törekvése által sugallt gondolkodás szerint a pénzzel kell törődni és nem a fáradtságos munkával megszerzett tudással a forráshoz nyúlni, hogy új alkotás vagy termék jöjjön létre.

Úgy vélem, mégis vannak lehetőségek a kiteljesedéshez. Ugyanis lassacskán, de egyre többen felismerik a magyar (vagy akár szerb) **népművészet** formanyelvét és e területen is képezik magukat. Mi, akik a magyar népi kultúra továbbéltetését közel húsz éve szorgalmazzuk, korábban nem létező szervezeti formát létrehozva, az e területen történő képzést biztosítottuk/biztosítjuk. Örömmel tapasztaljuk, hogy kezdeményezésünk és az átgondolt képzési program módszerének alkalmazása tanfolyamainkon egyre kézzelfoghatóbb eredményeket mutat. Az általunk célul tűzött szemléletváltás kialakításának eredménye tanítványaink körében mára már a magyar népi kultúra értékeinek megőrzését jelenti egy természetes életformában, melynek spontán megélése folyamatosan, de főként ünnepeink alkalmával nyilvánul meg.

Ezért is lenne igen fontos a VMF egyedi tevékenységének megtartása, képzési programjainak továbbfejlesztésével, ill. támogatás biztosítása a hivatásossá válás feltételeinek megteremtéséhez. Az MNT-nek mint a magyarság ügyeiben legkompetensebb szervnek a rálátásától nagyban függ, hogy e szerteágazó tevékenységet igen eredményesen végző civil szervezet, melynek ez idáig egyetlen fizetett alkalmazottja sem volt, mikor válhat hivatásos, folyamatos anyagi háttérrel rendelkező intézménnyé.

Gazdag tartalommal kidolgozott gyermekprogramjaink is igen eredményesek. Azon kívül, hogy

a gyermek a népi örökség forrásanyaga által jut élményhez az egykori életmódról, szokásvilágról, munkafolyamatról stb., a visszajelzések szerint a foglalkozások tapasztalatai mind a gyakorló pedagógusok, mind a jövő pedagógusai számára igen jól használható munkájuk során az oktatásban.

A VMF szakembereinek véleménye szerint elengedhetetlen feladat, hogy a népi kultúrát a hiteles anyagnak, a forrásnak megfelelő módon ismertessük meg a felnövekvő nemzedékkel, azért, hogy ellensúlyozzuk akár a színpadra nevelés hátulütőit vagy a gyermeknek a korához nem illő eseményekbe való bevonását stb., de mindenképpen a fő cél egyrészt az utánpótlásnevelés, másrészt egy **sajátos életforma** kialakítása. Hiszen amit lát, hall a gyermek, azt építi be személyiségébe, mint ahogyan történt ez valaha a belenevelődéssel. A néprajzi kutatómunka eredményeinek tudatosítására, a dokumentált helyi jellegzetességek oktatására lenne szükség iskoláinkban ahhoz, hogy gyerekeink képesek legyenek érzékelni a vidékünk értékeire vonatkozó leírások jelentőségét és fontosságát, legyenek képesek értelmezni a fogalmakat ... Az általánosításnak, felületességnek és a népi értékek torzításának és összerosásának kizárólag romboló hatása lehet (van), nemcsak a gyermek személyiségfejlődésében, hanem identitástudata kialakulásában is. Tekintettel arra, hogy az idősök távozásával a falusi közösségekben mára igen elgyengült az egykori közösségi kultúra sajátos megtartóereje és a megmaradt erő inkább az egyéni ízlést és igényt tükrözi az egyesületi munkán belül, az elvárásokhoz és megfelelésekhez igazodva. Így az intézmények és szervezetek feladata egyre összetettebb és felelősségteljesebb lesz!

A VMF ez évi VIII. Polák Margit Hímzéspályázati Kiállításán a beérkezett anyag elbírálása alkalmával a háromtagú szegedi szakzsűri (dr. Bárkányi Ildikó néprajzkutató, dr. Ozsváth Gábor Dániel néprajzkutató és Jelleinek Márta hímző népi iparművész) a következő összegező gondolatot fogalmazta meg: *„Az alkotói továbblépéshez bátorságra szükség van ugyan, de ezt sok apró lépéssel, átgondoltan, kellő felkészültséggel, az egykori népelet jó ismerőjeként, az apró rezgések érzékelésével, alázattal érdemes és szabad csak megtenni!”*

Szabadka, 2012. Havas Boldogasszony napján

*Az Aracs e száma a népi kultúra értékeiből ad ízelítőt a Vajdasági Magyar Folklorközpont fotóanyagából, s ebből az alkalomból kértük fel a szerzőt tevékenységük összegezésére

A fotókat Nagy István készítette

Archív fotó: Raj Rozália és Nagy István gyűjteményéből

Varró asszonyok Doroszlón az 1920-as években

Szlavóniai magyarok ünneplés csoportja, helyi sajátos öltözetben az 1930-as évekből